AUT, XLVII, 2009, p. 17-38

OBSERVAŢII CU PRIVIRE LA MODALITĂŢILE DE DELIMITARE A INVENTARULUI DE CUVINTE DE ORIGINE LATINĂ DIN LEXICUL ISTROROMÂNEI

de

Gabriel BĂRDĂŞAN

În general, la nivelul vocabularului, fizionomia şi individualitatea unui idiom se reflectă prin stratul lexical de bază, care se delimitează în funcţie de vechimea, răspândirea şi frecvenţa elementelor ce îl compun, acestea fiind caracterizate prin semantism bogat, putere derivativă şi capacitatea de a intra în componenţa unor unităţi frazeologice.

Pentru limba română şi, implicit, pentru dialectele sale istorice (dacoromân, aromân, meglenoromân şi istroromân), dar şi pentru celelalte limbi romanice, stratul lexical de bază îl constituie fondul latin (reflectat, de altfel, şi în celelalte compartimente ale limbii), deoarece toate idiomurile romanice sunt continuatoare ale limbii latine, fapt subliniat şi de Al. Rosetti, în cazul românei, în cunoscuta sa definiţie genealogică a limbii române: „Limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Pannonia de sud, Dardania, Moesia Superioară şi Inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii şi până în zilele noastre”[1].

Poziţia solidă a elementului lexical latin în structura limbii române poate fi relevată prin analiza vocabularului celor patru dialecte istorice româneşti, demers ce permite constatarea unui număr însemnat de asemănări şi identităţi, ce motivează, printre altele, apartenenţa acestor varietăţi diatopice la aceeaşi limbă şi reliefează unitatea limbii române,

[1] Al. Rosetti, *Istoria limbii române. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*, [Bucureşti], EŞE, 1986, p. 75.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

alături de o serie de diferenţe ce individualizează aceste dialecte divergente ale românei.

Caracterul divergent al dialectelor istorice sud-dunărene ale limbii române face ca acestea să se diferenţieze încontinuu sub influenţa unui mediu lingvistic aloglot, lipsite fiind de contactul cu românitatea. În asemenea condiţii, fondul lexical moştenit din latină pare a fi concurat de fondul de cuvinte împrumutate de la populaţiile cu care românii sud-dunăreni au intrat sau intră în contact.

Restrângând problema la lexicul dialectului istroromân, constatăm prezenţa unui număr extrem de mare de termeni de altă origine decât latină în structura sa lexicală (slavă veche, croată, slovenă, italiană şi germană). În ciuda situaţiei nefavorabile în care se află acest idiom, istroromâna reuşeşte şi în prezent să-şi menţină „înfăţişarea" românească şi romanică prin elementul latin din lexicul său, dar şi prin cel reflectat de structura sa gramaticală.

Ţinând cont de direcţia de evoluţie a acestui dialect din cauza presiunii puternice exercitate asupra sa, în prezent, în special de limba croată, considerăm utilă realizarea unei analize a elementului de origine latină din lexicul dialectului istroromân. Astfel, pentru a putea evidenţia situaţia actuală a stratului lexical moştenit în structura lingvistică a acestui dialect şi pentru a o compara – într-o anumită măsură – cu situaţia aceluiaşi fond lexical din celelalte dialecte româneşti este necesară şi esenţială stabilirea exactă a termenilor care îl compun. În acest sens, avem la îndemână – ca intrumente de lucru – sursele lexicografice existente în bibliografia de specialitate pentru istroromână, care conţin şi informaţii referitoare la etimologia termenilor înregistraţi (vocabulare, glosare, dicţionare şi studii referitoare la lexicul istroromânei), pe cele care se ocupă de lexicul limbii române în general, dar care oferă şi formele dialectale sud-dunărene, uneori chiar şi surse care nu înregistrează variante lexicale dialectale, ci doar cuvântul din româna literară, la acestea adăugându-se dicţionarele celorlalte două dialecte române sud-dunărene (aromâna şi meglenoromâna). Sursele lexicografice în care nu este înregistrat termenul istroromân, dar în care se oferă etimonul termenului din română (dacoromână), aromână sau meglenoromână sunt utilizate cu rezervă şi doar în cazurile în care informaţia etimologică este insuficientă, săracă sau lipseşte în lucrările ce se ocupă de lexicul istroromânei şi cu condiţia ca termenul istroromân să corespundă formal şi semantic reflexului dacoromân, aromân sau meglenoromân al cuvântului latinesc.

Delimitarea inventarului de termeni istroromâni moşteniţi din latină este un demers ce întâmpină dificultăţi, întrucât în lucrările care se ocupă de lexicul istroromânei în special şi de lexicul limbii române în general nu găsim întotdeauna unitate de păreri în ceea ce priveşte soluţia etimologică

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

propusă. Această situaţie nu reprezintă doar un caz particular, limitat la lexicul istroromânei, ci se regăseşte în vocabularul oricărui idiom în momentul în care se urmăreşte originea elementelor din care este compus. Soluțiile etimologice variate, propuse aceluiaşi cuvânt, sunt o consecinţă a imposibilităţii de a restabili cu certitudine legătura dintre o formă lingvistică prezentă şi elementul ce se află la originea acestei forme. De exemplu, pentru cuvintele considerate a fi moştenite din latină problemele etimologice apar, în unele cazuri, din cauza faptului că forma propusă ca etimon nu este atestată sau apare sporadic în izvoarele de cunoaştere a limbii latine populare, în alte cazuri din cauza absenţei unei concordanţe la nivel formal şi/sau semantic între termenul considerat a fi moştenit şi etimonul propus. Alteori, dificultatea stabilirii unei etimologii corecte este generată de coincidenţa formală şi/sau semantică dintre etimonul latin propus şi un cuvânt existent în limbile vecine din care ar fi putut fi împrumutat.

Oferirea unei soluţii etimologice corecte este condiţionată de respectarea câtorva criterii esenţiale pentru orice analiză etimologică (criteriul fonetic şi cel semantic), la care se adaugă o serie de criterii auxiliare, ce îşi dovedesc funcţionalitatea şi aplicabilitatea de la caz la caz (criteriul geografic, funcţional, semantico-onomasiologic, istorico-social, al vechimii şi cel al comparaţiei cu limbile înrudite)[2]. M. Sala precizează că atunci când cele două criterii fundamentale (concordanţa fonetică şi concordanţa semantică) nu sunt suficiente pentru clarificarea originii unui cuvânt trebuie să facem „istoria” acestuia prin studierea sa pe trei axe: diacronică, diatopică, diastratică[3] (aici îşi dovedesc eficienţa criteriile auxiliare). Un alt aspect metodologic esenţial relevat de academicianul M. Sala pentru cercetarea etimologică îl reprezintă principiul explicaţiei interne, conform căruia „înainte de a căuta explicarea unui cuvânt românesc prin împrumut, trebuie epuizate posibilităţile de a explica cuvântul respectiv prin latină, care este continuată de limba română, sau prin mijloace interne ale limbii române (derivare, compunere). Se poate renunţa la explicarea prin latină sau română numai atunci când ea prezintă dificultăţi formale, semantice sau de altă natură, iar explicarea prin împrumut corespunde tuturor criteriilor folosite”[4].

Parcurgerea surselor lexicografice care oferă informaţii etimologice referitoare la cuvintele istroromâne permite delimitarea a două aspecte relevante pentru fondul lexical moştenit din latină: pe de o parte, se constată existenţa unui număr însemnat de cuvinte pentru care avem

[2] Vezi M. Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1999, p. 23-34.

[3] Idem, *ibidem*, p. 20-21.

[4] Idem, *ibidem*, p. 112.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

unanimitate de păreri din partea specialiştilor în ceea ce priveşte originea latină şi, mai ales, în ceea ce priveşte etimonul latinesc care stă la baza formei istroromâne (sau a formei din limba română în general), iar, pe de altă parte, se delimitează un fond de cuvinte pentru care au fost propuse în lucrările lexicografice mai multe soluții etimologice, dintre care cel puțin una trimite spre un etimon latinesc.

Analiza detaliată a materialului lexical istroromân pentru care în lucrările cu caracter lexicografic (sau în alte studii) s-a oferit, în mod pertinent sau mai puțin pertinent, soluția originii latine (ca opțiune generală sau ca una dintre ipotezele etimologice existente) [5] permite gruparea termenilor istroromâni în câteva categorii, în funcție de etimologiile propuse. În acest sens, vom adapta la situația particulară a lexicului istroromân categoriile propuse de I. Coteanu şi M. Sala, în lucrarea *Etimologia şi limba română*, ulterior de M. Sala, în lucrarea *Introducere în etimologia limbii române*, pentru gruparea cuvintelor moştenite sau posibil moştenite, dar al căror etimon nu este general acceptat, şi vom distinge următoarele cinci categorii[6] de cuvinte istroromâne:

- cuvinte istroromâne sigur moştenite pentru care toate sursele lexicografice propun acelaşi etimon latin;
- cuvinte istroromâne pentru care sursele lexicografice propun două sau mai multe etimoane latineşti;
- cuvinte istroromâne pentru care sursele lexicografice propun soluția moştenirii din latină şi cea a formării interne (prin derivare, compunere sau schimbarea valorii gramaticale);
- cuvinte istroromâne pentru care unele surse lexicografice propun un etimon latin, iar altele diverse etimologii nelatineşti;
- cuvinte istroromâne pentru care în diverse surse lexicografice s-a propus fie soluția moştenirii din latină, fie cea a formării interne sau soluția împrumutului din diverse limbi.

Cu excepția primei categorii de cuvinte, în care soluția etimologică propusă este unitară şi permite considerarea termenilor istroromâni ca fiind sigur moşteniți din latină, toate celelalte grupează cuvinte care impun clarificări etimologice (prin analiza fiecărui etimon la care au fost raportate

[5] Cf. Mariana Bara, *Lexicul latin moştenit în aromână – din perspectivă romanică*, (teză de doctorat, Bucureşti 1999), pentru un demers de analiză similar celui propus de noi pentru lexicul moştenit din dialectul istroromân.

[6] Vezi I. Coteanu, M. Sala, *Etimologia şi limba română. Principii – probleme*, Bucureşti, EA, 1987, p. 59 şi M. Sala, *Introducere*, p. 116; cf. şi M. Sala, *Le lexique latin herité en roumain*, în *Actes de XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, Tome II, Section III – *La fragmentation linguistique de la Romania*, Université de Zürich (6-11 avril 1992), publiés par Gerold Hilty en collaboration avec les présidents de sections, Zürich, 1992, p. 563-564 *passim*.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

lexemele istroromâne). Verificarea pertinenței diverselor opțiuni etimologice permite completarea inventarului cuvintelor de origine latină cu acei termeni pentru care se susține, cu argumente solide – de natură lingvistică şi/sau extralingvistică – ipoteza descendenței latineşti.

Consultând sursele lexicografice care oferă şi informații de natură etimologică cu privire la cuvintele istroromâne, am identificat un număr de 689 de termeni ce au fost repartizați în cele cinci categorii de cuvinte delimitate în funcție de natura soluției etimologice propuse. Pentru a sublinia importanța acestui demers de cercetare a fondului lexical istroromân şi pentru a ilustra maniera de studiere a corpusului lexical delimitat, vom realiza o prezentare a fiecărei categorii, oferind şi câteva exemple de cuvinte istroromâne reprezentative pentru aceste clase de termeni.

a) Categoria *cuvintelor istroromâne sigur moştenite pentru care toate sursele lexicografice propun acelaşi etimon latin* cuprinde, potrivit cercetărilor noastre, 533 de elemente a căror etimologie nu este disputată de cercetători, în toate sursele lexicografice fiind propus acelaşi etimon latin pentru termenii istroromâni. Inventarul final al termenilor istroromâni moşteniți din latină va cuprinde, în primul rând, acest corpus însemnat de cuvinte, la care se va adăuga o parte din cuvintele istroromâne grupate în celelalte categorii delimitate şi care în urma unei analize atente vor fi considerate drept continuatoare ale unor cuvinte latineşti.

Pentru a ilustra conținutul acestei clase de cuvinte, organizate alfabetic, vom enumera doar cuvintele istroromâne ce au ca etimon un termen latin ce începe cu litera „a”: lat. ***abĕllōna, -am** (= lat. clas. **avĕllāna** / **abĕllāna**) > ir. *alúrę* s.f. „alună”; lat. **abscondĕre** > ir. *(a)scúnde (se)* vb. III „a (se) ascunde”; lat. ***accaptiāre/ad-captiāre** > ir. *(a)caţå (se)* vb. I (polisemantic); lat. (**ac)-co(o)perīre** > ir. *coperí* vb. IV „a acoperi”; lat. **acia, -am** > ir. *åţę* s.f. „ață”; lat. **ăcus, -um** > ir. *åc* s.n. „ac”, la pl. şi „andrele”; lat. **ad** > ir. *a* prep. „la”, „a”; lat. **ădaquāre >** ir. *(a)dapå* vb. I „a adăpa”; lat. **addūcĕre** > ir. *(a)dúče* vb. III „a aduce”; lat. **ād-fŏras** > ir. *(a)fårę* adv. „afară”; lat. **adjūtāre** > ir. *(a)jutå* vb. I „a ajuta”; lat. **ad-post** > ir. *(a)pói̯* adv. „apoi”; lat. **ad-prŏpĕ** > ir. *(a)própe* adv. „aproape”; lat. **ad-tŭncce** > ir. *(a)túnč(e)*/*(a)túnţ(e)* adv. „atunci”; lat. **adūnāre** > ir. *(a)durå* vb. I (polisemantic); lat. **afflāre** > ir. *(a)flå (se)* vb. I „a (se) afla, a (se) găsi”, „a căuta”; lat. **agnĕlla, -am** > ir. *mľå/mńå* s.f. „mioară”; lat. **agnĕllus, -um** > ir. *mľe*/*mńel* s.m. „miel”; lat. ***albīna, -am** > ir. *albírę* s.f. „albină”; lat. **albus, -a, -um >** ir. *åb* adj. „alb”, „cărunt”, „bălan”, „palid”; lat. **allium** > ir. *åľ* s.m. „usturoi”, „praz”; lat. ***allĕvatum** > ir. *aluåt, avlåt* s.n. „aluat”; lat. **alter (*altru), -tra, -trum** > ir. *åt* pron., adj. pron. „altul”; ir. *åto* pron. „altceva”, adv. „altfel”; lat. **amārus, -a, -um** > ir. *amår* adj. „amar”; lat. **ambŭlāre** > ir. *ămnå* vb. I „a umbla, a merge,

BDD-A6428 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

a se duce"; lat. ***ammĭxtĭcāre** > ir. *mestecå (se)* vb. I (refl.) „a (se) amesteca"; lat. **ānĕllus, -um** > ir. *arél* s.n./s.m. „inel"; lat. **angŭstus, -a, -um** > ir. *ăngúst* adj. „îngust"; lat. **anĭma, -am** „suflu, suflet" > ir. *i̯írimę* s.f. „inimă"; lat. **annōtĭnus** > ir. *nótir* s.m. „noatin, miel de un an"; lat. **annōtĭna** > ir. *nótira* s.f. „noatenă, mieluță de un an"; lat. **annus, -um** > ir. *ån* 1. s.m. „an", 2. adv. „anul trecut"; lat. **apparāre** „a pregăti, a dispune" > ir. *(a)parå* vb. I „a apăra"; lat. **apprĕndĕre (= apprĕhĕndĕre)** > ir. *(a)prínde* vb. III „a aprinde, a da foc"; lat. **ăqua, -am** > ir. *åpę* s.f. „apă"; lat. **arāre** > ir. *arå* vb. I „a ara"; lat. **arbŏr, -em** > ir. *årbur(e)* s.m. „arbore"; lat. **ardĕre** (= lat. clas. **ardēre**) > ir. *årde* vb. III „a arde"; lat. **argentum** > ir. *arzínt* s.n. „argint"; lat. **ărĭēs, arietis, *ărētem** (= lat. clas. **arietem**) > ir. *arę́te* „arete, berbec lăsat de prăsilă"; lat. **ascŭltāre** (= lat. clas. **auscŭltāre**) > ir. *(a)scutå* vb. I „a asculta"; lat. **asĭna, -am** > ir. *åsirę* s.f. „măgărița"; lat. **ăsĭnus, -um** > ir. *åsir* s.m. „măgar"; lat. **audīre** > ir. *avzí* vb. IV „a auzi, a afla"; lat. **aurum** > ir. *áur* s.m. „aur".

b) Categoria *cuvintelor istroromâne pentru care sursele lexicografice propun două sau mai multe etimoane latineşti* reuneşte 35 de elemente care, din punctul de vedere al originii, sunt considerate latineşti, dar pentru care în lucrările lexicografice nu există un acord în ceea ce priveşte etimonul latin pe care îl continuă în istroromână şi, în mare parte, chiar în limba română. Pentru integrarea acestor cuvinte în inventarul final al termenilor de origine latină din vocabularul istroromânei e necesară realizarea unei analize a etimologiilor propuse în lucrările lexicografice în vederea identificării soluțiilor pertinente referitoare la etimonul latin continuat în istroromână. Spre exemplificare, vom prezenta soluțiile etimologice propuse pentru două cuvinte istroromâne:

ir. *ånčа*, *ånța, o̯ånčа, u̯ånčа, ånč, åč* adv. „aici"

ånča ••• Byhan 296: *o̯ntsa* (atestat de N. I 20; Wgd.-Hs., II 6, 2, 4, I 251, WdR., Grt. 1204, Maiorescu 92 şi 114, Wgd.-Hs., N. I 42 *infra*)[7]; CDDE 842: *åntsa*, glosat prin fr. „ici"; Popovici II 89: *ånča*; Popovici I 102: *ånč(a)*, 148: ~; Morariu, *Lu fraţi noştri* 25: *Io am verit che vezut-am che* åncea-*i foc* […] (S), 48: Åncea *durmin!* (S), 69: *Căn ai tu pirę* åncĭa *verit, ăşti vridn pre sachile cîrsti!* (Sc), 71: […] *şi* åncea *m-a hitit neca ve spur şå renche…* (Sc), 73: *Căn a fost* åncea *rat, n-å fost niş za de fome poghini.* (B), 101: *Căn verire me cur* åncea, *pre cesta şcrila, neca se pinezi dignescu!* (L), 134: *Las tu cela betăr vapor* åncea *şi na-ț mai muşat vapor ce-am io.* (J); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 99) s.v. *aci*: *păr la ånča*

[7] Variantele fonetice preluate de Byhan 296 din sursele lexicografice anterioare se explică din *o̯tsî-a* cu intercalarea lui *n*, *o̯ntsa*, care în poziție neaccentuată a ajuns *ansa, o̯nsa,* apoi *o̯nsa* (vezi Byhan 296).

BDD-A6428 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

(J); *ştęptę-me ånča* (S); *ånča-i̯* (Sc); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 125) s.v. *-oace*: *ånča-i̯* (S, Sc); Kovačec, *Descrierea* 154: *ånč(a)*; TDR 578: ~ (J, N, B); Kovačec, *Rječnik* 22: ~ (sud, J), glosat prin cr. „ovdje; ovamo” şi notat în *ånča morę́ fi ómu* (J) = cr. „ovdje mora biti čovjek”; Sârbu-Frăţilă 187: ~; Scărlătoiu 304: ~; **ånč** ••• Popovici I 102: *ånč(a)*; Morariu, *Lu fraţi noştri* 34: *Viro* ånci̯. (S), 52: *E ie vut-a cuţitu* ånci̯, *la påsu de bragheşi* […] (S), 112: *Viro* ånci̯ *e muşat spure tot.* (J); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 99) s.v. *aci*: *ånč săm* (C); *ramås ånč* (L); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 125) s.v. *-oace*: *ånč săm* (C); Kovačec, *Descrierea* 154: *ånč(a)*; TDR 578: *ånč(a)* (J); Kovačec, *Rječnik* 22: ~ (sud, J) = cr. „ovdje; ovamo”, notat în *i̯é av ånč verít* (J) = cr. „on je došao ovamo”; ◘◘◘ ALR s.n. VI, h. 1839 (Aici) miroase a carne crudă: *ẫč se o̯åw̯ de dúhu de cårne pri̯ésna* (J); **anča** ••• Maiorescu 92: *ancea*; Morariu, *Lu fraţi noştri* 117: Ancia-*i dracu*! (J); Scărlătoiu 305: ~, în (J) şi (Sc); **anč** ••• WdR. (*apud* Byhan 296): ~; Maiorescu 92: *anci*; Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 99): *i̯o sam anč* (Gb); Scărlătoiu 305: ~, în (C, Gb, L); **å(n)ţa** ••• Popovici I 148: *ånţa*; Morariu, *Lu fraţi noştri* 75: *Såpę* ånţa *o şcuľę!* (B), 79: *Veţ me laså* ånţa *durmi?* (B); Morariu, *De-ale cirebirilor* I 27: *Şi m-a hitit* ånţa *la Scrobe iuvę boţele nu-s răzbite…* (S); Puşcariu SI II 200: ~; Puşcariu SI III Glosar 302: *ånţ(a)*; Coteanu, *Cum dispare o limbă* 20: *ånţ(a)*; TDR 578: *ånţ(a)* (S); **o̯ånč(a)** ••• Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 125): *ię-i̯ o̯ånča* (B); Sârbu-Frăţilă 239: *o̯ånč(a)*, notat în contextul *O̯ånč jives.* = „Aici trăiesc.”; **o̯ánča** ••• Maiorescu 92, 114: *oancea*; Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 99) s.v. *aci*: *i̯e-i̯ oanča* (B); **u̯ånča** ••• Cantemir 157: ~; Sârbu-Frăţilă 292: *~ (uanč/e)*, înregistrat în enunţul *Verit-åv uånča vedę.* = „Au venit aici să vadă.”; **u̯ånč** ••• Cantemir 157: ~; **ấnča** ••• TDR 578: *ânč(a)* (N, B); Kovačec, *Rječnik* 31: ~ (sud, J) = cr. „ovdje; ovamo”; **ấnčę** ••• Kovačec, *Rječnik* 31: ~ (N) = cr. „ovdje; ovamo”; **ấnţ(a)** ••• TDR 578: ~ (S); Kovačec, *Rječnik* 33: *ânţ, ấnţa* (S) = cr. „ovdje; ovamo”, termen ilustrat prin contextul: *ấnţa lucrâţ?* = cr. „što ovdje radite?”; **ånş(a)** ••• Wgd.-Hs., II 6, 2, 4, I 251 (*apud* Byhan 296): *o̯nŝ[a, o̯nša*; **åns(a)** ••• Wgd.-Hs., II 6, 2, 4, I 251 (*apud* Byhan 296): *o̯ns[a*; **ăns(a)** ••• Wgd.-Hs.: *o̯̯ns[a*, N. I 42: *o̯̯ns* (*apud* Byhan 296); Byhan 299: *o̯̯ns* (atestat de Wgd. I 252, N. II; Wgd.-Hs.: *o̯̯ns[a*), probabil de la *o̯ntŝ-a, o̯nŝ-a* aflate în poziţie neaccentuată; **ans** ••• Grt. 1204, N. I 42 (*apud* Byhan 296): ~; **åč** ••• Byhan 297-298: *o̯tŝ* (atestat de N. I 43, Wgd.-Hs.; Sl. El., WdR., Grt. 1204; Mgl. 33: *atŝ*); Popovici II 89: *åč*; Popovici I 102: *åč*; **ač** ••• Mgl. 33 (*apud* Byhan 298): *atŝ*.

Et.: ■ 1. lat. **hāc-ce**, din **hāc** „aici” + **ce**, cu intercalarea târzie a lui **n** (Puşcariu, SI II 215; Sârbu-Frăţilă 187; Scărlătoiu 304); ■ 2. lat. **ad**

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

***hincce** (CDDE 842); ■ 3. lat. **ecc'hic** (Byhan 298 s.v. *ǫtŝ*: din *atši* cu schimbare de accent).

Variantele fonetice extrem de numeroase sub care apare termenul istroromân şi absenţa unei forme similare în celelalte dialecte româneşti fac dificilă delimitarea certă a termenului latin pe care îl continuă. Explicaţia oferită de Byhan 298 se limitează la varianta fonetică *åč*, rezultată, potrivit aceluiaşi autor, din ir. *ačí* cu trecerea accentului pe *a-* şi pronunţarea labializată (*å*) a acestuia. Soluţia etimologică propusă de CDDE 842 a fost combătută de Puşcariu în SI II 215, autorul precizând că lat. *ad *hincce* nu poate fi acceptat drept etimon, întrucât *n* din corpul fonetic al adverbului istroromân trebuie să fie de proveniență nouă, pentru că altfel ar fi trebuit ca în loc de *ånţ(a)* să se dezvolte o formă **ănţa*[8]. Aşadar, pentru găsirea etimonului nu trebuie să se pornească de la forme precum *ånča, ånţa, ǫånča, u̯ånča* etc., ci de la cele scurte *åč/áč*, mai puţin utilizate sau slab atestate în vorbire, dar care trimit spre lat. *hāc* „aici" + *ce*. Corpul fonetic precar al formei istroromâne a fost întărit prin intercalarea lui *n* neetimologic şi prin epiteza particulei *-a*, utilizată frecvent în dacoromână şi istroromână[9]. Descendenţi ai unor compuşi latini cu *hac* în structura lor întâlnim şi în celelale dialecte istorice ale românei: cf. ar. *aoa* adv. „aici" < lat. *ad-hac* (vezi DDA 115, Rosetti, ILR 160, 189), ar. *aoa(ţe)* adv. „aici" < lat. *ad-hac(ce)* (vezi Mihăescu 170), megl. *u̯a* adv. „aici" < lat. *ad-hoc* (vezi DM 310), dr. *auáce* adv. (înv.) „aici, în partea asta" < lat. **ad hācce* (vezi CDDE 116, CDER 531).

ir. *(a)şt̨érne* vb. III „a aşterne, a face patul"

(a)şt̨érne ••• Byhan 189: *aŝt̨érne, aŝternút, aŝtérnu* în (J), la ceilalţi vorbitori: *ŝt̨érne* (atestat de N. I; Maiorescu 94 *infra*), glosat prin germ. „ausbreiten, das Bett machen", 351: *ŝt̨érne*; PEW 151: *(a)ŝternu*; CDDE 105: ~; Popovici II 88: *~, -út, -u*, glosat prin germ. „ausbreiten"; Morariu, *Lu fraţi noştri* 26: *Cum* ăţ *påtu* şternuri, *şå ver durmi!* (S), 94: *Cum ţ*-ai şternut *påtu, şå ver durmi.* (Gb); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 102-103): *aşterne påtu, miza, fętina*, pe când alt informator admite doar *šterne påtu* (J); *štęrne påtu*, ca formă admisă (S); *stęrne*, formă aprobată de informator (B); *štęrne* (C); *sternút*, formă aprobată (L); *štęrna påtu* (Sc); CDER 485: *(a)şternu*; ILR II 295: ~; Kovačec, *Rječnik* 25: *aşt̨érne* (J), glosat prin cr. „prostrijeti" şi înregistrat în contextele *aşt̨érne påtu* = cr. „prostrijeti postelju" şi *aştenút-am påtu* = cr. „prostro sam postelju", 183: *st̨érne* (B), localitate din care ni se oferă, alături de formele de indicativ prezent (*stérnu, -i, st̨érne, -ån, -åţ* [sic!], *stérnu*), şi contextul ilustrativ *şt̨érne ali nepraví påtu za mę́re durmí* = cr. „prostrijeti ili napraviti krevet

[8] Puşcariu SI II 115.
[9] Vezi Ivănescu, ILR 344.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

da se ide spavati"; **(a)ştérne ••• Maiorescu 94: *aştern, aşterne, aşternut* = germ. „breite aus, mache Bett"; Mihăescu 254: ~; Sârbu-Frăţilă 188: *aşterne*; Scărlătoiu 298: *aşterne* în (J), *şterne*.

Et.: ■ 1. lat. **astĕrnĕre** „a întinde (lângă)" ([Cihac I 19]; PEW 151; [DA I 1 s.v.]; CDDE 105; [DM 285 s.v. *ştern*]; Popovici II 88; CDER 485; [DDA 174-175 s.v. *aştérnu*]; ILR II 295; Sârbu-Frăţilă 188; Scărlătoiu 298; ([Sala, *Introducere* 39]); lat. **(ad)stĕrnĕre** (Mihăescu 254); ■ 2. lat. **stĕrnĕre** „a întinde pe pământ, a aşterne" (Tiktin, *apud* Byhan 189; PEW 151, ca o a doua soluţie etimologică – vezi *supra*; [REW 8248]).

La baza termenilor româneşti stă compusul lat. **astĕrnĕre**, dovada reprezentând-o formele din dialectele limbii române: dr. *aşterne*, ar. *aşternu*, megl. *ştern*[10], ir. *(a)şţérne*. În sprijinul acestei idei vine şi opinia lui Al. Graur cu privire la forma propusă în REW 8248: „*aşterne* ne vient pas de *sternere*: c'est un composé, sans doute de date latine"[11].

c) În categoria *cuvintelor istroromâne pentru care sursele lexicografice propun soluţia moştenirii din latină sau cea a formării interne (prin derivare, compunere sau schimbarea valorii gramaticale)* regăsim 67 de termeni. Şi în acest caz analiza termenului istroromân în legătură cu fiecare soluţie etimologică propusă permite (în multe cazuri) clarificarea situaţiei şi alegerea celei mai motivate explicaţii de natură etimologică.

ir. *(a)mănåt* adv. „târziu"

(a)mănåt ••• Popovici II 87-88: *am^{ă}nåt*, formă înregistrată de autor şi într-un context ilustrativ: *am^{ă}nåt ai verit, i̯uve t-ai zebovit?*; Popovici I 102, 121, 145: *amănåt*; Puşcariu SI II 111: *am(ă)nåt*, 232: ~, alături de ir. *cåsno*; Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 101): *åstesera mănåt* (B); Scărlătoiu 304: *amănåt*; ◘◘◘ ALIr 369 târziu: *amănåt* (J), adverb utilizat în paralel cu *demúnt*; ••• **(a)mănát ••• Maiorescu 92: *amĕnat* la (J), în restul teritoriului *mĕnat* şi *mnat*, 111: *mănat*; Puşcariu SI II 200: ~; Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 101): *amănát*, glosat prin it. „tardi"; DDA 95 s.v. *amînát^{1}*: *amănát*; Cantemir 157: *amănát*; **amânåt ••• Kovačec, *Descrierea* 155: ~; TDR 587: ~ (J); Kovačec, *Rječnik* 22: ~ (J), autorul notând şi forma de comparativ: *mai̯ amânåt*; Sârbu-Frăţilă 187: ~, autorii oferind spre ilustrare enunţurile: *Amânåt a verit acåsa.* = „A venit târziu acasă." şi *Ure megu rano, ure megu mai amânåt.* „Unele [autobuze] merg devreme, unele (= altele) merg mai târziu."; **(a)manåt ••• Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 101): *sęrę amanåt*, glosat prin it. „ieri sera tardi" (B); *amanåt* = it. „tardi" (Sc); *manåt*, *amanåt* (N); **amnåt ••• Byhan 186: *amnǫt*,

[10] Forma din meglenoromână şi, parţial, cea din istroromână reflectă o particularitate fonetică a acestor două dialecte (afereza lui *a-* neaccentuat) dezvoltată după încheierea perioadei de unitate lingvistică (adică după etapa românei comune).

[11] Graur, *Corrections* 114.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

alături de forma cu afereza lui *a* (atestat de N. I; Maiorescu 92, 111, 113 *infra*), autorul precizând că forma contrasă *amnåt* trebuie să fi apărut înaintea dezvoltării unui *r* intervocalic dintr-un *n* originar; PEW 79: *amnǫt*, glosat prin germ. „spät"; Puşcariu SI II 111: *am(ă)nåt*; Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 101): ~ (J); **mnåt** ••• Byhan 186: *mnǫt* (atestat de N. I; Maiorescu 113: *mnat*, alături de alte două variante fonetice – vezi *infra*), 279: *mnǫt*; **amnát** ••• ALIr 369 târziu: *amnát* (S, Sc, N), în ultima localitate enumerată fiind consemnat şi împrumutul croat *cåsno* (n.); **amanát** ••• Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 101): ~, alături de o altă variantă fonetică (S); *i̯er amanát* (Gb); ~, ca formă aprobată de informator, dar paralelă cu sinonimul *casno* (Gd); **amenåt** ••• ALIr 369 târziu: ~ (M).

Et.: ■ 1. lat. ***adminãre** (Byhan 186, Popovici II 88); ■ 2. *(amâna)* – derivat verbal din ir. **amâne* adv. (= *a* + *mâne*) < lat. **ad-mãne**, dispărut din grai ca formă verbală, singura urmă a acestuia în istroromână fiind forma participială[12] păstrată cu valoare adverbială (PEW 79; [DA I 1 s.v.]; Popovici I 145[13]; [CDER 249 s.v. *amâna*: verb format de la *m(â)ine*, având ca punct de plecare o combinaţie latinească de tipul **ad mane* sau de la o formă adverbială rom. **amâne*]; Sârbu-Frăţilă 187; Scărlătoiu 304; Teaha, *Cuvinte latineşti* 277).

Raportarea termenului istroromân *amănåt* la verbul lat. ***adminãre**, dezvoltat probabil din lat. *minō, -āre* „a mâna (în special animale), a face să înainteze" (Guţu 825 s.v. *minō*) nu se susţine semantic, înţelesul temporal al teremnului istroromân regăsindu-se în mod cert în lat. **mãne** „dimineaţă". Ipoteza derivării verbului ce s-a menţinut în istroromână doar ca participiu cu valoare adverbială din compusul adverbial **amâne* (< lat. **ad-mãne**) este mult mai probabilă decât continuarea directă a unei forme verbale latineşti. Verificând situaţia acestui adverb în celelalte dialecte istorice româneşti constatăm prezenţa sa atât în aromână şi meglenoromână, cât şi în dacoromână (doar regional) şi legătura sa directă, din punct de vedere formal şi semantic, cu verbul din care s-a dezvoltat: ar. *amînát* şi *amnát* adv. „idem" (DDA 95), cf. şi vb. *amĺn* „a întârzia" (DDA 94), megl. *mănát* adv. „idem" (DM 181), dr. regional *amânát* adv. „idem" (Banat) (CDDE 249 s.v. *amâna*; MDA I s.v. *amânat*[2]), cf. şi vb. rom. *amâna* „a întârzia", „a nu îndeplini ceva imediat, ci a lăsa pe altă dată" (vezi DA I s.v, CDDE 249, MDA I s.v.). Cu toate că ir. *(a)mănåt* descinde indirect dintr-un element latin, termenul va fi considerat doar un formant intern al istroromânei şi nu va figura în inventarul final al cuvintelor istroromâne moştenite din latină.

[12] ALIr 1606 fructe târzii înregistrează ir. *amănåt* şi cu valoare adjectivală: *amănåt žir* sg. (J), *ča maį amănåţ frut* (N).

[13] Observăm că autorul a revenit asupra soluţiei etimologice propuse în Popovici II 88, considerând mai motivată soluţia etimologică oferită de PEW 79.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

ir. *bęt* adj. „beat”

bęt ••• Byhan 193: ~ (atestat de Grt. 500, Wgd. II 10, 2; Maiorescu 94 *infra*; Iv. 6: *baĕt*); PEW 196: ~; *Graiul nostru* 159: *Aşå bét mes aw ăm bărchę nopta.*; Popovici II 92: ~, f. *-ă*; Morariu, *Lu fraţi noştri* 33: *Din cåla lu omu* bęt *şi Domnu se dåie la o bândę.* (S); Puşcariu SI II 232: ~, alături de împrumutul *opít* (după Glavina); Cantemir 159: *~, -ę* pl. *beíţ*; CDER 753: ~; Mihăescu 220: ~; Kovačec, *Descrierea* 222: ~; Kovačec, *Rječnik* 38: *~, -ę* (S), glosat prin cr. „pijan” şi ilustrat prin *i̯a fóst-a bętę* = cr. „ona je bila pijana”; ◘◘◘ ALR s.n. V, h. 1271 (e) cherchelit: *bęt*, alături de *napít* (J); **bet** ••• Pellis 1819 briaco: *bęt* (B); **bę̯át** ••• Maiorescu 94: *be-at* sau *beat*, *be-ată* sau *beată*, pl. *beţi, bete*; Byhan 192: ~.

Et.: ■ 1. lat. **bĭbĭtus** ([CDDE 153]; [DA I 1 s.v.]; [REW 1080]; [DM 37 s.v. *beát, -ă*]; CDER 753; Mihăescu 220; [Sala, *De la latină* 51: „păstrat în puţine limbi romanice”]; [DEX^2 s.v.]; [MDA I s.v.]); lat. ***bĭbĭtus, -a, -um** (PEW 196; Popovici II 92); ■ 2. derivat din forma de infinitiv a verbului *bea*, *bę* (Byhan 193).

Descendenţa latină a termenului este certă, dovada acestui fapt fiind continuatorii romanici ai lat. *bĭbĭtus* (sp. *beodo*, port. *bébado* – vezi REW 1080), dar şi formele păstrate în trei dintre dialectele româneşti: dr., megl. *beat*, ir. *bęt*. Raportarea directă a cuvântului istroromân la etimonul latinesc impune selectarea acestuia în inventarul de cuvinte moştenite din latină.

ir. *rescarcå* vb. I „a descărca”

rescarcå ••• Popovici II 144: *~, -åt, -scårc(u)*; Popovici I 106, 119: ~; Cantemir 178: ~; Sârbu-Frăţilă 267: ~; **rascârcå se** (refl.) ••• I Kovačec, *Rječnik* 164: ~ (J), glosat prin cr. „istresti se, izvikati se (na koga)”, sursă ce oferă un context ilustrativ: *čé t-ai̯ pre míre rascârcåt?*, glosat prin cr. „što si se na mene istresao?”.

Et.: ■ 1. lat. ***dĭscarrĭcāre**, cu înlocuirea prefixului de origine latină *des-* (< lat. *dis-*) cu unul de origine slavă *res-* (< sl. *raz-*) (Popovici II 144, Popovici I 119); ■ 2. un derivat cu prefixul *res-* de la ir. *(ân)cârcå* < lat. **incarricare* (Sârbu-Frăţilă 267).

Ambele soluţii etimologice pornesc de la relevarea prezenţei prefixului ir. *res-* în structura ir. *rescarcå*, fapt ce implică, în mare parte, explicarea termenului ca formant intern al istroromânei, diferenţierea apărând în ceea ce priveşte baza latină de la care se porneşte: lat. **dĭscarrĭcāre* sau ir. *(ân)cârcå* < lat. **incarricare*.

Soluţia raportării directe la etimonul lat. **dĭscarrĭcāre* a ir. *rescarcå* (< ir. **discarcå*), cu substituirea ulterioară a prefixului de origine latină *des-* (< lat. *dis-*) cu cel de origine slavă *res-* (< sl. *raz-*), este susţinută de prezenţa unor continuatori direcţi ai cuvântului latin în celelalte dialecte româneşti: dr. *descărca*, ar. *discarc(u)*, megl. *discarc* (vezi CDDE 258,

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

DDA 393, CDER 2877, Mihăescu 279), de vechimea[14], dar şi de caracterul regulat al acestei substituţii de prefixe în dialectul istroromân (cf. *rescl'ide* „a deschide", *rescuţ* „desculţ", *rezlegå* „a dezlega" etc.). Aşadar, considerăm ca posibilă integrarea ir. *rescarcå* în inventarul final al termenilor istroromâni de origine latină datorită raportării sale directe la lat. ***dĭscarrĭcāre**.

d) Clasa *cuvintelor istroromâne pentru care sursele lexicografice propun fie un etimon latin, fie etimologii nelatineşti* cuprinde 48 de termeni. Şi în cazul acestei categorii de termeni istroromâni analiza individuală a fiecărui etimon propus ne va duce spre alegerea celei mai pertinente soluţii etimologice şi, implicit, spre selectarea sau eliminarea unui lexem din inventarul final al termenilor de origine latină moşteniţi în lexicul dialectului istroromân. Oferim, spre exemplificare, şi pentru această categorie, două cuvinte istroromâne ce ridică probleme etimologice.

ir. *båi̯er(ę)* s.n. (s.f.) „şnur; cordon, brăcinar"

båi̯er ••• Popovici II 91: *~, -u*, pl. *-e, -le*, notat în *båi̯eru de furcă* = „aţa de legat caierul", *båiere* are şi înţelesul „împletitura cu care se leagă chica"; Puşcariu SI II 64 (după Bartoli): ~, în (J, S); Morariu, *Lu fraţi noştri* 114: *pocernenca cu roişu* baier *şi gåbir* (J); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 103): *båi̯er*, formă însoţită de precizarea „îl poartă numai bătrânele" (J); *båi̯eru*, cu observaţia autorului: „după multă răzgândire" (S); Cantemir 158: *~, -e* „baier"; Sârbu-Frăţilă 190: *~, -e* s.n. „brăcinar, baier(ă)", autorii oferind şi un context ilustrativ: *De jos de ie obruba roişie şi prenča cu čęle båiere če čå catârţ lårj şi cu cånița se-nčinje.* = „Jos este marginea roşie şi pe aici se încinge cu băieri şi cu brâul."; Scărlătoiu 307: ~; ◘◘◘ ALRM s.n. III, h. 997 brăcinar (la izmene): *båi̯eru de mũd'åŋte* (J); vezi şi ALR s.n. IV, h. 1174; **bái̯er** ••• Puşcariu SI II 63 (după Bartoli): ~; Kovačec, *Rječnik* 35: *~, -u* s.m. (J), glosat prin cr. „vrpca"; **bái̯erę** s.f. ••• Byhan 191: *~, -re*, glosat prin germ. „Haarflechtband" (atestat de Maiorescu 94 *infra*); PEW 178: ~, glosat prin „Haarflechtband"); CDDE 127: ~ = fr. „ruban"; CDER 613: *baiere*; ILR II 295: ~; **bái̯eră** ••• Maiorescu 94: *baieră*, pl. *baiere* „baieră" = germ. „Flechtband", autorul precizând că „se zice numai de câţiva peri împletiţi spre a ţine cosiţele; de ex.: *pletè perili in baieră* ", atestat în Villa-Nova (N); Cihac II 545: ~ = fr. „ruban de queue".

Et.: ■ 1. lat. **bājulus**, **-um**/**bājula**, **-am** „cel/cea care poartă o greutate, hamal" (CDDE 127; ILR II 295; [DEX^2 s.v.]; [MDA I s.v.]); lat. **bajulus** ([Graur, *Corrections* 89, pentru REW 886: „*baieră, baier* viennent

[14] Puşcariu SI II 205: „Acest schimb pare străvechiu, căci se găseşte şi la megleniţi şi în unele cazuri şi la noi (Cf. *Convorbiri literare* XLI 207). Despre existenţa prefixului *des-* la istroromâni avem o probă indirectă în *slegat-a* (Bartoli 2/35), care pare a se fi născut prin despărţire greşită din *deslegat-a*, analizat *de* + *slegat* (dacă nu cumva avem a face cu influenţa ital. *slegare*)".

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

de lat. *bajulus*"]; [DDA 190 s.v. *báir* „baier"]; Sârbu-Frăţilă 190); lat. **baiulus** ([Sala, *Aventurile* 75: „*Baier* «şiret, panglică, chingă» vine direct din lat. *baiulus*."]; lat. ***baliulus**, pronunţare populară de la **baiulus** (CDER 613); lat. ***baiulum** „obiect care poartă ceva" ([DA I 1 s.v. *băiá*]; ■ 2. lat. **varius, -a, -um** = germ. „bunt, färbig", prin substantivizarea adjectivului (PEW 178, etimologie preluată şi de Popovici II 91); ■ 3. origine traco-dacă ([Russu, *Elemente* 101]; [Mihăescu 317: *baieră* = fr. „cordonnet, ganse" – admite originea traco-dacă, după I. I. Russu]; ■ 4. tc. **bâgh, bâghy** „lien, noeud, bande courroie" (Cihac II 545, vezi şi Byhan 191, Popovici II 91, unde e preluată etimologia lui Cihac).

Existenţa unui termen latin, prezenţa unor forme romanice continuatoare ale acestui etimon (cf. it. *baggiolo* „suport, piedestal", surs. *baila* „sfoară", piacent. *bazzol* „pârghie" – vezi CDER 613; cf. REW 886, 888) şi atestarea cuvântului în cele patru dialecte româneşti (ar. *báir* „baier, şir", dr. *baieră* „sfoară, curea de transportat/legat/atârnat obiecte", megl. *bái̯ăr* „şiret, şnur cu care femeile îşi leagă «tasul» sub bărbie; (rar) baier, şir cu mărgele", ir. *bå̆i̯er(ę)* „şnur, cordon") ne permit eliminarea celor două ipoteze etimologice neromanice (originea traco-dacă şi cea turcă). Dintre cele două etimoane latine propuse, cel mai motivat pare lat. *bajulus*, cu toate că a fost considerat, din punct de vedere etimologic, cu semantism convingător, dar cu fonetismul mai puţin clar (CDER 613). Evoluţia sensului de la „hamal" la „chingă" „este posibilă şi există şi în alte dialecte romanice (în niciun dialect nu se păstrează sensul «hamal»)"[15], schimbarea de înţeles fiind doar aparentă[16]. Evoluţia fonetică *-iu- > -ie-*, considerată mai puţin clară şi relevată de CDER 613 (unde se precizează că „dacă se admite că *i* intervocalic dă *ĝ > ž*, rezultatul ar fi **bajur*, ca *ajuna* < **aiunare* sau ca it. *baggiolo*, care reprezintă prima fază a evoluţiei rom."), se explică prin influenţa verbului *(a) îmbăiera* „a lega cu chingi" din lat. *imbaiulare* (derivat de la *baiulus*), devenit **imbailare*[17]. Argumentele invocate motivează considerarea termenului istroromân de origine latină şi justifică încadrarea lui în inventarul final al cuvintelor istroromâne de origine latină.

ir. *maşúna* s.f. „strunga oilor; stână"

[15] Sala, *Aventurile* 75-76.
[16] Vezi CDDE 127.
[17] Vezi CDDE 127 şi Sala, *Aventurile* 76.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

maşúna[18] s.f. „loc îngrădit unde se adăposteau oile noaptea când se aflau vara la păscut în munți”, „stână” ••• Flora, *Despre stadiul* 164: ~ „strungă”, în (J); Petrovici-Neiescu 206, 213: ~ „strunga oilor şi, în general, stâna”; Petrovici, *Există oare elemente* 690: *maşúna*, pl. *maşúne* „oborul, țarcul, strunga oilor; târlă, stână”, notat de la (J) în contextul lingvistic *Oi̯le se tota zii̯a påscu şi sära ovčări aduru oi̯le ân maşuna. Maşuna-i priγradita cu lese na pol.*, iar cu sensul „stână” de la același informator care vorbea despre *strâγl'åta*[19]: *Čå-v ujä̯it a noşť ovčări la maşuna; čå l-a fost čira*; apare înregistrat în Kovačec, *Descrierea* 212: *mašuna*; TDR 583: *mašúna*; Frățilă, PDR 248: ~.

Et.: ■ 1. lat. **mansio, -onem** „loc de popas” (Kovačec, *Descrierea* 212[20]; Frățilă, PDR 248); ■ 2. împrumut vechi direct din dalmată (***mašun**- < lat. *mansio, -onem*) (Petrovici, *Există oare elemente* 690: „...dintre toți continuatorii actuali ai unei forme dalmate **mašun*-, devenită în scr. *mošun(a), mušun(a)* (> vegl. *musun*), numai cel istroromân l-a păstrat pe *a* neaccentuat. N-ar putea oare servi aceasta ca indiciu că ir. *maşuna* a fost împrumutat direct din dalmată?”); ■ 3. împrumut croat sau împrumut din dalmată preluat prin itermediar croat (Petrovici, *Există oare elemente* 692 nu exclude nici această ipoteză pentru care pledează următoarele fapte: a) unele elemente romanice ale graiurilor sârbocroate prezintă *a* (nu *o*) pentru *a* protonic romanic, care, după unii lingviști, s-ar putea datora unei influențe italiene recente asupra fonetismului formelor sârbocroate (deci ir. **moşuna*, împrumut croat influențat de ven. *masón*); b) posibilitatea existenței într-unul din graiurile croate cu care istroromâna se află în contact a unei forme **mašuna*).

---

[18] Pe lângă acestă variantă fonetică, apare, în unele lucrări consacrate istroromânei, o formă ir. *moşunę* de la (J), cu sensul „locul unde dorm oile în stână” (Puşcariu SI II 225, după Glavina V/81). Despre acestă formă, Puşcariu spune că ar putea fi raportată direct la dalmată, dacă nu ar exista o formă precum *mošuna* şi la slavii înconjurători pe care istroromânii ar fi putut-o prelua. (vezi idem, *ibidem*). Formele preluate de la Andrei Glavina (*mosuné* şi *moşună*) de către S. Puşcariu şi transcrise de lingvistul clujean prin *moşunę* sunt contestate şi considerate incorecte (din punct de vedere fonetic şi semantic), prin raportare la caracteristicile graiului istroromân de nord, de către E. Petrovici, *Există oare elemente* 691 şi, în parte, chiar de Kovačec, *Descrierea* 212.

[19] „Laptele puțin închegat, bătut şi încălzit care constituie cina ciobanilor la stână” (vezi Petrovici, *Există oare elemente* 691).

[20] „Forma *mašúna*, pe care am notat-o la toate subiectele din Jeiăn care cunosc termenul, ne-ar da posibilitatea s-o derivăm din cea latină **mansio** «locul unde se află, rămâne ceva», iar degradarea sensului în adăpost pentru vite sau păsări are paralele în mai multe dialecte romanice (REW, s.v. **mansio**). Forma *mašúna* nu presupune cu necesitate ca termenul să fi fost împrumutat din dalmată sau din croată, cum este cazul cu forma *mošúna*, pe care o cunoştea Sextil Puşcariu...”.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

Legătura termenului istroromân cu lat. *mansio, -onem* este certă, însă problema care se iveşte este cea referitoare la descendenţa directă a termenului din latină (ir. *maşúna* – termen moştenit) sau la preluarea termenului fie dintr-o limbă romanică vorbită, în trecut, în teritoriile locuite de istroromâni (ir. *maşúna* – împrumut din dalmată), fie din graiurile croate (unde cuvântul e împrumut din dalmată) aflate în contact cu istroromâna (ir. *maşúna* – împrumut croat).

Rezerve asupra descendenţei directe din latină manifestă şi A. Kovačec: „Totuşi, e greu de presupus că acest cuvânt s-a menţinut direct din latină, căci nu e cunoscut în niciun alt dialect românesc, iar cazuri ca un cuvânt să fie menţinut numai în istroromână, din toate cele patru dialecte, aproape nici nu există”[21].

Vechimea termenului istroromân, apartenenţa sa la un câmp semantic cu un număr însemnat de cuvinte moştenite (terminologia păstorească – pierdută în mare parte ca urmare a schimbărilor sociale), existenţa corespondentului latin ar motiva alegerea primei soluţii, prezenţa unei forme dalmate continuatoare a lat. *mansio* şi argumentul fonetic al legăturii directe dintre termenul istroromân şi cel dalmat ar pleda pentru a doua soluţie, iar excepţiile de la regulile fonetice de adaptare a cuvintelor de origine dalmată în graiurile croate ar susţine ipoteza împrumutului croat. Această situaţie face dificilă alegerea unei singure soluţii, termenul istroromân neputând fi integrat în inventarul termenilor sigur moşteniţi din latină.

e) În clasa *cuvintelor istroromâne pentru care în sursele lexicografice s-a propus fie soluţia moştenirii din latină, fie cea a formării interne sau soluţia împrumutului* am încadrat 6 cuvinte istroromâne. Oferim spre exemplificare discuţia etimologică referitoare la două dintre ele.

ir. *legerå* vb. I „a legăna”

legerå ••• Kovačec, *Rječnik* 103: ~ (B), *leɣerå* (J), autorul înregistrând şi formele de indicativ prezent din (B): *légeru, -i, lęgęrę/lęgęra, legerån, -åţ, légeru*, verb glosat prin cr. „zibati, njihati (u kolijevci)”; Sârbu-Frăţilă 223: ~; ◘◘◘ vezi şi ALR I/II, h. 239 eu leagăn [sic!] pe copil „je berce l’enfant” şi ALRM I/II, h. 325 eu leagăn [sic!]: *i̯o legắru fecóru* (B); *i̯o te voi̯ leɣerá* (J); ALR II MN [2657 bis] legăn (copilul) [pers. I-III], [conjunctiv, pers. III] („je berce”): *l’eɣăru, leɣeri, l’aɣera; neca l’áɣera* (J); ALRM II, h. 202 (eu) legăn: *l’eɣăru* (J); **legărå** ••• CDDE 973: ~; Mării, *Note* 96: ~; **lęgărå** ••• Popovici II 120: *~, -åt, lęgăru se* (refl.).

[21] Kovačec, *Descrierea* 212.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

Et.: ■ 1. lat. ***lĭgĭnāre**, derivat din **lĭgāre** „a lega”[22] (PEW 957; [DA II 2 II s.v.]; Dahmen-Kramer I 273: „prevale ancora l’opinione del Puşcariu che fa derivare il verbo *a legăna* da una voce latina volgare ****liginare*”; [Mihăescu 276]; Sârbu-Frăţilă 223; [Sala, *De la latină* 53: „existent numai în română”]); lat. ***lĭgĭnāre** ([REW 5028]; Popovici II 120; [Rosetti, ILR 109, 192]); ■ 2. lat. ***lĕvĭgĭnāre** < **lĕvis** + **agĭnāre**, cu sensul de „a se mişca încet” (CDDE 973; [ILR II 301]; Mării, *Note* 96) – etimon considerat mai puţin convingător decât ***lĭgĭnāre** (vezi CDER 4752); ■ 3. magh. **lengeni, lengetni**; cf. **logni, logatni, logozni** „a legăna”, **loga** „leagăn” (Cihac II 522, etimon înregistrat şi de Byhan 264, CDER 4752); ■ 4. alb. **l’ëkúnt** „a legăna” (Miklosich, *Rumunische Untersuchungen* II 22, *apud* Philippide, *Principii* 719, unde se precizează că „cele două cuvinte n-au a face unul cu altul”; etimologie înregistrată şi de Byhan 264, CDER 4752); ■ 5. derivat de la ir. *lęger* (CDER 4752: soluţie motivată de relaţia inversă pe care o delimitează autorul: verb derivat din substantiv, nu substantivul ca derivat postverbal).

Soluţiile etimologice propuse termenului discutat sunt extrem de variate, fapt motivat de originea sa nesigură: unii cercetători relevă originea latină a cuvântului, alţii îl consideră împrumut (din diverse limbi cu care, de-a lungul timpului, româna a avut legături), iar alţii îl consideră formaţie internă al limbii prin raportare la substantivul *leagăn*. Ipoteza cea mai plauzibilă este cea a descendenţei latine a cuvântului (dr. *legăna*, ar. *leágăn* – vezi DDA 623, megl. *leágăn* – vezi DM 168, ir. *legerå*), fapt motivat de existenţa unor continuatori în cele patru dialecte istorice ale românei. Dintre cele două etimoane latineşti propuse – ambele vulnerabile sub diverse aspecte (vezi comentariul critic din CDER 4752 referitor la evoluţia semantică a verbului) – preferăm raportarea termenului discutat la lat. ***lĭgĭnāre**, derivat din *lĭgāre* „a lega”. Aşadar, soluţia preferată justifică încadrarea cuvântului istroromân în inventarul termenilor de origine latină.

ir. *muşåt* adj., adv. „frumos”

muşåt ••• Byhan 285: *muŝǫ́t* (atestat de Asc. 55, 56, 58, Sl. El., Maiorescu 113, Iv. 8, 9, 4, Grt. 734 *infra*; Wgd. I 248, 255, II 1, 5, 2, 5, 3, 13: *mušǫt* adj., adv., *-tę*; N. I 26: *muŝǫte*); Burada, *O călătorie* 187: *Baserica nostra e* muşată.; PEW 656: *muŝǫt*; *Graiul nostru* 158: *beleţa* muşåtę; Popovici II 128: ~, *-ă*; Puşcariu SI II 214: ~; Morariu, *Lu fraţi noştri* 10: […] *che mergu vedę cum ăi ăn rải* muşåt. (S), 37: *Ămnę chiå* cu muşåt. (S), 38: *Cum l-am ăn* muşåtę *cåle pus!* (S), 61: […] *l’-a mirât* muşåt *ăn pîrjun* […] (S), 69: […] *şå muşåt focu* […] (Sc), muşåtę *limbę*, 73: […] *şi m-am* muşåt *zecl’is ănuntru de frichę.* (B), *Selişte mâre-i,* muşåtę. (B), 83: *o cantrida*

[22] Explicaţia semantică se găseşte în faptul că anumite leagăne se leagă de o grindă din tavan pentru a le uşura balansul (vezi CDER 4752).

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

muşata (B), 100: […] *jivit-a* muşåt […] (L); Morariu, *De-ale cirebirilor* I 11: *Ce n-åreţ* mai muşåľţ? (S); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 123): *mušåt ănvestita* (J); *mušåt* (S); Morariu, *De-ale cirebirilor* II 9: *Måmo, måmo, ma mń-e* muşåt… (Gb); Cantemir 172: *~, -ę*, pl. *muşålţ, muşåte*; ILR II 299: ~; Frăţilă, PDR 248: ~; Kovačec, *Rječnik* 122: *~, -ę, muşåľţ (muşåţ), muşåte* (sud), *~, -a, muşåţ, muşåte* (J) adj., glosat prin cr. „lijep, zgodan", 122: ~ adv. = cr. „lijepo"; Sârbu-Frăţilă 231: *~, -a*, autorii oferind şi câteva contexte ilustrative: *muşåta fęte; muşåta vręme* = „fată frumoasă, vreme frumoasă"; Scărlătoiu 308: *~, -a*; ◘◘◘ ALR I/II h. 245 fata mea e de tot frumoasă: *a nóstra fę́ta i̯ă de tot muşu̯åtă şi búra* (J); ALR II h. 219 mi-am durat o casă frumoasă („je me suis fait bâtir une belle maison"): *i̯-åm facút o muşåta cåsa* (J); vezi şi ALIr 446 ţărăncuţă: *mušåtę fę́tę* (S, N), *mušåta fę́ta* (Sc, L, B, Şc, T, Z, M, C); **musåt** ••• Puşcariu SI III Glosar 315: *~, -ę* şi expresia *cu muşåtu* „cu frumosul"; Coteanu, *Cum dispare o limbă* 22: ~; Kovačec, *Rječnik* 122: *~, -ę, musåľţ (musåţ), musåte* (S) adj., 122: ~ adv.; **muşát** ••• Asc. 55, 56, 58: *mušat, -ta, -tz*, Sl. El.: *mušato*, Maiorescu 113: ~, Iv. 8, 9, 4: *mušat, -ta*, Grt. 734: *mušat, -tę, -ts, -te* (*apud* Byhan 285); Morariu, *Lu fraţi noştri* 107: *E cela grof a fost bur cu jenschele, cu care l'i s-av* mai muşate *vezut.*, (J)114: *cea* muşata *roba betărę* (J), 125: muşat *fecioricĭ* (J); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 123): *mai̯ mušát* (Gd); ◘◘◘ ALR I/II h. 245 fata mea e de tot frumoasă: *fę́ta mi̯a ei̯ de tu̯ót muşu̯átă* (B).

Et.: ■ 1. lat. ***(in)formosiatus** ([DDA 719 s.v. *muşeát*]; Mihăescu 220; Sârbu-Frăţilă 231: lat. **(in)formoseatus*, printr-o formă intermediară **(în)frumuşat*; vezi şi Scărlătoiu 308); lat. ***formoseatus** (Frăţilă, PDR 248); ■ 2. lat. **formōsus**, **-a**, **-um** (PEW 656; ILR II 299); ■ 3. **frumuşat* ([DA s.n. VI 12, 13]; [CDER 3497: pentru ar. şi megl. *muşat*]; cf. şi [Iordan, *Toponimia* 521 s.v. *Muşata*][23]; [Ivănescu, ILR 247: *frumos*: *frumuşat* scurtat în ar. *muš(ę)at(u̯)*]; [Sala, *Introducere* 79 acceptă soluţia formării interne, dar nu exclude posibilitatea originii latine a termenului]; derivat din *frumos* ([DM 199 s.v. *muşát* la Ţârnareca „frumos"]); ■ 4. termen autohton ([Russu, *Elemente* 101]; [Russu, *Etnogeneza* 363-364], vezi şi Scărlătoiu 308).

Dintre cele trei categorii de soluţii existente pentru originea termenului discutat (termen moştenit din latină, derivat, termen autohton) înclinăm să credem ca la baza formelor dialectale româneşti (dr. *muşat*, menţinut doar în antroponime şi toponime, ar. *muşeát, muşát, mşat*

[23] Iordan, *Toponimia* 521: „*muşat(ă)*, hipocoristic (ivit în vorbirea copiilor sau cu copiii) de la un mai vechi *(în)frumuşat*, part. lui *înfrumuşa*, variantă învechită a lui *înfrumoşa* «a (se) face frumos». Există până astăzi în aromână şi istroromână…". Termenul există şi în dr. regional, în vestul ţării (vezi V. Frăţilă, *Contribuţii lingvistice*, Timişoara, Ed. de Vest, 1993, p. 203).

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

„frumos”, megl. reg. *muşát* „frumos” – în Ţârnareca, ir. *muşåt* „frumos”) este cuvântul latin ***(in)formosiatus*, al cărui continuator românesc a fost supus unei „restructurări formale” încă din perioada românei comune, dovada acestui fapt reprezentând-o suprapunerea formală şi chiar semantică dintre reflexele dialectale româneşti. Opţiunea noastră impune integrarea termenului istroromân în inventarul elementelor moştenite din latină.

Varietatea de opinii cu privire la originea unora dintre cuvintele istroromâne a impus ca necesară delimitarea celor cinci categorii de soluţii etimologice şi analiza pertinentă a fiecărui cuvânt istroromân în relaţie cu toate etimoanele propuse (dintre care cel puţin unul este latinesc) în vederea stabilirii inventarului de termeni de origine latină din istroromână, corpus lexical ce va oferi o imagine clară, cuprinzătoare şi nefragmentată asupra acestui strat etimologic din vocabularul dialectului studiat. Inventarul termenilor de origine latină astfel delimitat va putea fi analizat din punctul de vedere al vitalităţii şi rezistenţei elementelor ce îl compun, dar şi al gradului de uzură, din punctul de vedere al ariei de răspândire la nivelul celor două variante ale istroromânei sau în ceea ce priveşte câmpurile semantice în care se actualizează. Analiza elementelor lexicale latineşti la nivel diacronic, diatopic şi diastratic şi raportarea constantă a acestora la situaţia din celelalte dialecte ale limbii române şi chiar la situaţia din diverse limbi romanice vor permite delimitarea poziţiei acestui strat lexical în ansamblul vocabularului istroromân.

BIBLIOGRAFIE. SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALIr = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas. Atlasul lingvistic istroromân. Atlante linguistico istrorumeno*, Pula, 2002.

ALR I/II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I, de Sever Pop, vol. II: *Familia, naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz,1942.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea a II-a (ALR II), vol. I: A. *Corpul omenesc, boale (şi termeni înrudiţi)*. B. *Familia, naşterea, copilăria, nunta, moartea, viaţa religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1940.

ALRM I/II = *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I (ALRM I), vol. II: *Familia,*

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea, de Sever Pop, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz,1942.

ALRM II = *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea a II-a (ALRM II), vol. I: A. *Corpul omenesc, boale (şi termeni înrudiţi)*. B. *Familia, naşterea, copilăria, nunta, moartea, viaţa religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz,1940.

ALR s.n. IV = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. IV: A. *Şcoala.* B. *Armata.* C. *Conflicte, justiţie.* D. *Bani, comerţ.* E. *Măsuri, greutăţi.* F. *Bucătărie, mâncăruri, băuturi, alimente, coloniale.* G. *Tutun.* H. *Îmbrăcăminte, încălţăminte, farduri, podoabe, lucru de mână.* I. *Culori.* J. *Spălat, călcat, igienă*, [Bucureşti], EA, 1965.

ALR s.n. V = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. V: A. *Fire, caracter, sentimente.* B. *Petreceri, distracţii.* C. *Muzică.* D. *Jocuri de copii.* E. *Salutul.* F. *Varia.* G. *Nume de persoană.* H. *Superstiţii*, [Bucureşti], EA, 1966.

ALR s.n. VI = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. VI: A. *Substantiv.* B. *Articol*. C. *Adjectiv.* D. *Pronume.* E. *Numeral.* F. *Adverb*. G. *Prepoziţie.* H. *Conjuncţie*, [Bucureşti], EA, 1969.

ALRM s.n. III = *Micul atlas lingvistic român. Serie nouă*, vol III: A. *Bucătărie, mâncăruri, băuturi, alimente, coloniale.* B. *Tutun.* C. *Îmbrăcăminte, încălţăminte, farduri, podoabe, lucru de mână.* D. *Culori.* E. *Spălat, călcat, igienă.* F. *Fire, caracter, sentimente.* G. *Petreceri, distracţii.* H. *Muzică.* I. *Jocuri de copii.* J. *Salutul.* K. *Varia.* L. *Nume de persoană.* M. *Superstiţii*, [Bucureşti], EA, 1967.

Bara, Mariana, *Lexicul latin moştenit în aromână – din perspectivă romanică*, (teză de doctorat), Bucureşti 1999.

Bartoli, *Liste* = Listele lui Bartoli (*apud* Puşcariu SI III, p. 97-141).

Burada, *O călătorie* = Teodor T. Burada, *O călătorie în satele româneşti din Istria*, Iaşi, Tipografia Naţională, 1896, text republicat în Teodor T. Burada, *Opere*, vol. IV *Folclor şi etnografie*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1980 p. 156-225.

Byhan = Arthur Byhan, *Istrorumänisches Glossar*, în „Sechster Jahresbericht des Instituts f±r rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig", herausgegeben von dem Leiter des Instituts Prof. Dr. Gustav Weigand, Leipzig, 1899, p. 175-396.

Cantemir = Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, Bucureşti, EA, 1959.

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine. (A-Putea)*, Bucureşti, Paralela 45, 2003.

CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, ediţie îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001.

Cihac I, II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-roumaine*, vol. I *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Francfort, 1870; vol. II *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, 1879.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

Coteanu, *Cum dispare o limbă* = I. Coteanu, *Cum dispare o limbă (istroromâna)*, Bucureşti, 1957.
Coteanu-Sala = Ion Coteanu, Marius Sala, *Etimologia şi limba română. Principii – probleme*, Bucureşti, EA, 1987.
DA I 1 = *Dicţionarul limbii române*, (tomul I, partea I A-B), Bucureşti, 1913.
Dahmen-Kramer I = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis*. Parte prima: Questioni 1-1512, în „Balkan Archiv. Neue Folge", 13, 1988, p. 209-281.
DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*, [Bucureşti], EA, 1963.
DEX^2 = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1996.
DM = Th. Capidan, *Meglenoromânii*, vol. III *Dicţionar meglenoromân*, Bucureşti, [f.a.].
EŞ(E) = Editura Ştiinţifică (şi Enciclopedică).
FD = „Fonetică şi Dialectologie", 1958 ş.u.
Flora, *Despre stadiul* = Radu Flora, *Despre stadiul actual al istroromânei. Contribuţia geografiei lingvistice la chestiunea stabilirii poziţiei graiurilor istroromâne faţă de dacoromână*, în FD, IV (1962), p. 135-167.
Frăţilă, PDR = Vasile Frăţilă, *Probleme de dialectologie română*, Timişoara, TUT, 1987.
Frăţilă, Vasile, *Contribuţii lingvistice*, Timişoara, Ed. de Vest, 1993.
Glavina V = Texte din Jeiăni trimise de A. Glavina lui A. Viciu, în 1904 (*apud* Puşcariu SI III, p. 211-235).
Graiul nostru = Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de români, publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranţia, vol. II, Bucureşti, 1908, (p. 157-160).
Graur, *Corrections* = Al. Graur, *Corrections roumaines au REW*, în „Bulletin linguistique", V (1937), p. 80-124.
Guţu = Gheorghe Guţu, *Dicţionar latin-român*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2003.
ILR II = *Istoria limbii române*, vol. II, (redactor responsabil Ion Coteanu), Bucureşti, EA, 1969.
Iordan, *Toponimia* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, EA, 1963.
Ivănescu, ILR = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, ed. a II-a, Iaşi, Ed. Junimea, 2000.
Kovačec, *Descrierea* = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, EA, 1971.
Kovačec, *Rječnik* = August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula, 1998.
Maiorescu = Ioan Maiorescu, *Itinerar în Istria şi Vocabular istriano-român*, ediţia a II-a publicată de Titu Maiorescu, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1900.
Mării, *Note* = I. Mării, *Note lexicologice şi etimologice*, în CL, XVI (1971), nr. 1, p. 87-97.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

MDA I-IV = *Micul dicţionar academic*, vol. I Literele A-C, vol. II Literele D-H, vol. III Literele I-Pr, vol. IV Literele Pr.-Z, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2001-2003.

Mihăescu = H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, EAR, 1993.

Morariu, *De-ale cirebirilor* I = Leca Morariu, *De-ale cirebirilor*, I *Texte din Susńeviţa*, (extras din „Codrul Cosminului", VI (1929), Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă de la Universitatea din Cernăuţi), Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1929.

Morariu, *De-ale cirebirilor* II = Leca Morariu, *De-ale cirebirilor*, II *Texte din Bârdo, Sucodru şi Grobnic*, (extras din „Codrul Cosminului", VII (1930), Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă de la Universitatea din Cernăuţi), Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1932.

Morariu, *Lu fraţi noştri* = Leca Morariu, *Lu fraţi noştri. Libru lu rumeri din Istrie. Cartea românilor din Istria. Il libro degli rumeni Istriani*, Suceava, Editura Revistei „Făt-Frumos", 1928.

Pellis = răspunsurile înregistrate de U. Pellis în localităţile istroromâne anchetate pentru *Atlasul lingvistic italian* şi publicate de Dahmen-Kramer = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis.* Parte prima: Questioni 1-1512, în „Balkan Archiv. Neue Folge", 13, 1988, p. 209-281; Parte seconda: Questioni 1513- 3338, în „Balkan Archiv. Neue Folge", 16, 1991, p. 107-137.

Petrovici, *Există oare elemente* = E. Petrovici, *Există oare elemente romanice dalmate în lexicul istroromân?*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, EA, 1965, p. 689-692.

Petrovici-Neiescu = E. Petrovici, P. Neiescu, *Persistenţa insulelor lingvistice. Constatări făcute cu prilejul unor noi anchete dialectale la istroromâni, meglenoromâni şi aromâni*, în CL, IX (1964), nr. 2, p. 187-214.

PEW = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905.

Philippide, *Principii* = Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*, vol. I, *Principii de istoria limbii*, Iaşi, Tipografia Naţională, 1894.

Popovici I-II = Iosif Popovici, *Dialectele române (Rumaenische Dialekte)*, IX *Dialectele române din Istria*, I (*Referinţele sociale şi gramatica*), Halle a. d. S., Editura Autorului, 1914; II (*Texte şi glosar*), Halle a. d. Saale, Editura Autorului, 1909.

Puşcariu SI I-III = Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan, I. *Texte*, în „Analele Academiei Române". Seria a II-a: Memoriile Secţiunii Literare, XXVIII (1905-1906), Bucureşti, 1906, p. 117-182; II. *Introducere – Gramatică – Caracterizarea dialectului istroromân*, Bucureşti, 1926; III. *Bibliografie critică – Listele lui Bartoli – Texte inedite – Note – Glosar*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1929.

REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, ed. a VI-a, Carl Winter – Universitätsverlag, 1992.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)

Rosetti, ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române. De la origini până în secolul al XVII-lea*, ediţia a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, EŞE, 1978.
Russu, *Elemente* = I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, Bucureşti, EA, 1970.
Russu, *Etnogeneza* = I. I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dac şi componenta latino-romanică*, Bucureşti, EŞE, 1981.
Sala, *Aventurile* = Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2005.
Sala, *De la latină* = Marius Sala, *De la latină la română*, ed. a II-a revăzută, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2006.
Sala, *Introducere* = Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1999.
Sala, Marius, *Le lexique latin herité en roumain*, în *Actes de XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes*, Tome II, Section III – *La fragmentation linguistique de la Romania*, Université de Zürich (6-11 avril 1992), publiés par Gerold Hilty en collaboration avec les présidents de sections, Zürich, 1992, p. 561- 567.
Sârbu-Frăţilă = Richard Sârbu, Vasile Frăţilă, *Dialectul istroromân. Texte şi glosar*, Timişoara, Editura Amarcord, 1998.
Scărlătoiu = Elena Scărlătoiu, *Istroromânii şi istroromâna. Relaţii lingvistice cu slavii de sud: cuvinte de origine veche slavă*, Bucureşti, Editura Staff, 1998.
TDR = *Tratat de dialectologie românească* (coordonator V. Rusu), Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 1984.
Teaha, *Cuvinte latineşti* = Teofil Teaha, *Cuvinte latineşti moştenite în graiurile româneşti actuale*, Bucureşti, EAR, 2005.
TUT = Tipografia Universităţii din Timişoara.

QUELQUES REMARQUES SUR LES MODALITÉS DE DÉLIMITATION DE L'INVENTAIRE DES MOTS D'ORIGINE LATINE DANS LE LEXIQUE DE L'ISTROROUMAIN

(Résumé)

Notre étude se propose de traiter le problème de la délimitation de l'inventaire des mots d'origine latine dans le léxique du dialecte istroroumain. Les mots istroroumains ont été groupés en cinq catégories, en function des solutions étymologiques proposées dans les études lexicographiques. L'application des critères specifiques à la recherche étymologique (illustrés par les exemples offerts) permet de sélecter les mots d'origine latine des cinq categories fixées afin de délimiter l'inventaire général des mots istroroumains hérités du latin.

BDD-A6428 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:49:54 UTC)